

આત્મધર્મ

વર્ષ ૦૧

સાલંગ અંક ૦૦૪

Version History

Version Number	Date	Changes
001	Jan 2006	First electronic version.

બ્રહ્મકીર્તન

જાગ્રત સુખના માટો દર્શાવતું માસિક

પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુ દેવશ્રી કાનણ સ્વામીના
વ્યાખ્યાનમાંથી તારયેલાં વચનામૃતો.

આત્મા પોતાના જ ભાવોનો ગ્રહણ
કરનાર કે છોડનાર છે; જડ કર્મને આત્મા
ગ્રહણો કે છોડતો નથી; જડ કર્મની અવસ્થા
જડના કારણે થાય છે; કારણએ દરેક દ્રવ્યો
સ્વતંત્ર છે અને દરેક વસ્તુના ગુણ-પર્યાય
બીજી વસ્તુથી જુદા છે તેથી જડની બધી
અવસ્થાનો કર્તા જડ વસ્તુ અને આત્માની
અવસ્થાનો કર્તા આત્મા પોતે જ છે.

વર્ષ : અંક ૫

ચૈત્ર : ૨૦૦૦

તારી ભૂલે તું લૂટાણો છો, નહીં કે કર્મ
તને લૂટયો છે!!! તું જ અશુભભાવને
(અજ્ઞાનભાવે) ઉત્પન્ન કરીને તારા સ્વરૂપના
ખજાનાને લૂટાવી દેનારો છો. તથા તે અશુદ્ધ
ભાવને ટાળીને નિર્મળ સ્વરૂપ પ્રગટ કરનાર
પણ તું જ છો ! કર્મ કાંઈ તને કરનાર નથી.
નિશ્ચયથી તું લૂટાયો જ નથી. શુદ્ધ જ છો.

સ્વરૂપમાં પ્રવૃત્તિ અને પર દ્રવ્યમાં
નિવૃત્તિ એ આત્માનો સ્વભાવ છે.

છુટક નકલ
ચાર આના

વાર્ષિક લવાજમ
રૂપિયા ૨-૮૦

શિષ્ટ સાહિત્ય ભંડાર * મોટા આંકડિયા * કાઠિયાવાડ

સમજણ એજ ધર્મ અને અજ્ઞાન એજ સંસાર

સર્વ જીવો સુખ ઈચ્�ે છે, પણ સુખનો સાચો ઉપાય નહીં જાણતા હોવાથી-પરાશ્રયે સુખ માની બેસે છે તેથી સુખને બદલે દુઃખ જ થઈ રહ્યું છે.. પરાધીનતા એજ દુઃખ છે-અને સ્વાધીનતા એજ સુખ છે.....

સુખ-દુઃખનું સ્વરૂપ શું ? યશોવિજ્યજી કહે છે કે,
સધયંય પરવશ તે દુઃખ કહીએ,
નિજવશ તે સુખ લહીએ રે.....
એ દસ્તિએ આતમગુણ પ્રગટે,
કહો સુખ તે કોણ કહીએ રે.....
ભવિકા વીર વચન અવધારો.....

અર્થ:-આત્માને પોતાના સુખ માટે પરની ઈચ્છા તે જ દુઃખ છે, આત્માને આધીન હોય તે જ સુખ કહેવાય. પુષ્ય-પાપ કે કોઈ પરને આધારે મારું સુખ નથી એવી દસ્તિએ આત્માનો (સુખ) ગુણ પ્રગટે છે; તો સુખ કોને કહેવું તેનો વિચાર કરો ! હે ભવ્ય ! તમે વીર પ્રભુના વચનને સાંભળો એમ શ્રી યશોવિજ્યજી કહે છે. ‘તું કોણ છો’ તે જાણ ! તો તારા ભાવમાં તને બંધન છે જ નહીં. અને ભાન વગર ગમે તેમ કર તો પણ બંધન જ છે..... (પરદવ્યથી પોતાને કાંઈપણ લાભ-નુકસાન માનવું તે જ બંધન)

આત્મા સ્વતઃ સિદ્ધ વસ્તુ છે.... બંધનું કારણ પર નથી. તારી માન્યતા જ છે. દરેક વસ્તુનો જેવો સ્વભાવ છે તે તે વસ્તુથી જ સ્વતંત્રપણે છે, કોઈ વસ્તુનો સ્વભાવ પરને આશ્રયે નથી..... પુષ્યને આધારે ધર્મ નથી.... ધર્મ પોતાના જ આધારે છે....

આત્માની સ્વતંત્રતા કોઈ લૂટી શકે નહીં-શરૂ આવે તોય સવળા ભાવને ફેરવી શકે નહીં અને મિત્ર આવે તો પણ ઊંઘા ભાવને ટાળી શકે નહીં. પ્રભુ પોતે જ છે. [ભાન કરે તો] પ્રભુ, તારી પ્રભુતા તારામાં જ છે.... સવળા અવળા ભાવ પોતે જ કરે છે.

જે જ્ઞાનસ્વભાવમાં નિરંતર પરિણામે છે તેને પુષ્ય પાપ કે કોઈ પરથી અજ્ઞાન થતું નથી. એટલે તેનાથી તે પોતાને લાભ કે નુકસાન માનતા નથી..... જ્ઞાની સર્વ સંયોગોમાં જ્ઞાનપણે જ પરિણામે છે-કદ્દી અજ્ઞાનપણે થતો નથી.....

જ્ઞાનીને કહે છે કે હે જ્ઞાની-સર્વ સંયોગોને જાણી લે ! તને કોઈ સંયોગો નુકસાન કરી શકે તમે

નથી..... માટે શંકા ન કર કે “પર મને નુકસાન તો નહીં કરે ને !” સ્વતંત્રતાના ભાનવગર પંચમણીયત કરે તો પણ પાપી (અધર્મી) છે..... અને ભાન છે તે રાજપાટમાં હોવા છતાં ધર્મી છે.....

કોઈ પર વસ્તુ બંધનું કારણ નથી. આત્માને તેના ભાવનું જ લાભ કે નુકસાન છે, પર બંધનું કારણ નથી. દસ્તિની ભૂલ એજ બંધનું કારણ-ભાવાર્થમાં વસ્તુ દરેક સ્વતઃસિદ્ધ છે, દરેકનો સ્વભાવ પોતાને જ આધીન છે. એક દ્રવ્ય બીજાને પરિણમાવી શકે નહીં.

આ બધું શા માટે કહેવાય છે લોકો પરથી લાભ નુકસાન માને છે તે માન્યતા ટણે તથા..... તારા ભાવમાં કોઈ ભાગીદાર નથી..... તારા ભાવનું ફળ સોએ સો ટકા તને જ છે.

જ્ઞાનીને કહે છે કે:- “પર સંયોગ વધારે છે તેથી મને નુકસાન તો નહીં કરે ને ? ” એવી શંકા ન કર ! કારણકે પરવસ્તુ નુકસાનનું કારણ નથી. તારો અજ્ઞાન ભાવ જ નુકસાનનું કારણ છે. એક પદાર્થને બીજા પદાર્થથી લાભ કે નુકસાન માનવું એ માન્યતા જ બંધન છે.

અહીં કોઈ પ્રક્રિયા કરે કે પર વસ્તુ બંધનું કારણ નથી, તો સારું સારું ખાવા પીવામાં પણ વાંધો નથીને ? તેનો ઉત્તર:- જ્યાં તો તહે ખાવાથી સુખ માન્યું એટલે પરથી સુખ માન્યું તેમાં જ તારી ઊંઘી માન્યતાનું પાપ છે..... પરને ભોગવવાનો ભાવ તે જ મિથ્યાત્વ. (જ્ઞાની કે જ્ઞાની કોઈ પરને ભોગવી શકતું નથી.)

પ્રતિકૂળ સંયોગ બંધનું કારણ નથી. પણ જો તારા સ્વભાવને ચૂક્યો તો જ બંધન છે. જ્ઞાની અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ બન્ને જાતના સંયોગોથી લાભ કે નુકસાન માનતા નથી, તેથી એકેમાં સલવાતા નથી. તારો ધર્મ તારામાં-તારે આધીન છે તેને પરની મદદની જરૂર નથી, નરકની અગવડતા ધર્મને રોકી શકે નહિં કે સ્વર્ગની સગવડતા ધર્મમાં મદદ કરી શકે નહીં.

ધર્મી-જ્ઞાની ગમે તેવી અગવડતામાં પણ મૂળજાતા નથી; શંકા કરતા નથી, ગરીબ મજૂરુને પણ ધર્મ થઈ શકે છે. સ્વભાવને જાણતો જ્ઞાની નિશંક છે કે મારા સ્વભાવને હાનિ પહોંચાડવા કોઈ સમર્થ નથી.

(અનુસંધાન ટા. પા. ૭૮)

શાશ્વત સુખનો માર્ગ દર્શાવતું માસિક

આત્મધર્મ

વર્ષ ૧ : અંક ૫

ચૈત્ર ૨૦૦૦

[૫૨મ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાન્જી સ્વામીના વ્યાખ્યાનમાંથી તારીખ ૨૮-૭-૪૩]

ચાર જ્ઞાનના ધળી શ્રી ગજાધરરહેવ પણ નિરંતર નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં સ્થિર રહી શકતા નથી તેથી અશુભમાં ન જવા માટે, વિશેષ જ્ઞાનનું મનન કરવા સાક્ષાત् તીર્થકર પ્રભુનો ઉપદેશ વારંવાર સાંભળે છે તથા તેમની પદવી અનુસાર શુભ ભાવમાં [છઢા ગુણ સ્થાનમાં હોય છે ત્યારે] પણ પ્રવર્તે છે. ગૃહસ્થોને તો અશુભ રાગનાં નિમિત્તો ધળાં છે તેથી અશુભ રાગથી બચવા માટે વારંવાર યથાર્થ તત્ત્વનો ઉપદેશ તથા ઉપર કહ્યો તે શુભ વ્યવહાર અંગીકાર કરવો જોઈએ. પણ તે શુભ રાગની ઇદ પુજ્ય બંધન જેટલી છે; તેનાથી ધર્મ નથી. તોપણ પરમાર્થની રૂચિમાં આગળ વધવા માટે વારંવાર ધર્મનું શ્રવણ, મનન કરવું પડે છે. જેને સંસારની રૂચિ છે તે નાટક-સીનેમા વારંવાર જુએ છે, નોવેલો વારંવાર વાંચે છે. સાભળે છે, નવું હોય તો જલદી જાણી લે છે; તેમ જેને ધર્મ તરફ રૂચિ છે તે ધર્માત્મા યથાર્થ તત્ત્વનો વારંવાર પરિચય કરી, અશુભથી બચવા અને સ્વરૂપ તરફનું સ્થિર વલણ રાખવા, વારંવાર શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય કરે છે, ઉપદેશ સાંભળે છે, જિન પ્રતિમાના દર્શન, પૂજા, ગુરુભક્તિ વગેરે શુભભાવમાં જોડાય છે અને રાગ ટાળવાની ટાણી રાખી તેમાં વર્તે છે. વિશેષ રાગ ટાળવા માટે પરદવ્યનું અવલંબન છોડવારૂપ અણુપ્રત, મહાપ્રતાદિનું ગ્રહણ કરી સમિતિ ગુપ્તિરૂપ પ્રવર્તન, પંચ પરમેષ્ઠિનું ધ્યાન, સત્સંગ, શાસ્ત્રાત્ભ્યાસ વગેરે કરે છે, તે બધું અશુભથી બચવા અને વીતરાગી ગુણની રૂચિ વધારવા માટે છે.

શુદ્ધના લક્ષે શુભ રાગની ઇદ

આત્મામાં જે એક સમય પૂરતી

આત્મામાં જે એક સમય પૂરતી

વિકારી અવસ્થા તે સંસાર અને અવિકારી અવસ્થા તે મોક્ષ

આ નિર્જરા અધિકાર છે; ‘નિર્જરા’ એ જૈન દર્શનનો પારિભાષિક શબ્દ છે, તેનો અર્થ—આત્મામાં કર્મના સંયોગાધીન થયેલી વિકારી અવસ્થાનો નાશ અને શુદ્ધ સ્વભાવની નિર્મળ અવસ્થાનું ઉત્પન્ન થવું તે નિર્જરા છે.

આત્મા આનંદમૂર્તિ છે, ત્રિકાળ સહજાનંદનો રસકંદ છે, પણ વર્તમાનકાળની એક સમયની અવસ્થા દૃષ્ટિએ [પર્યાય દૃષ્ટિએ] બીજા ‘કર્મ’ નામના પદાર્થના સંયોગ આધીન થતો વિકારી ભાવ તેને લઈને સંસાર છે, તે વિકારી ભાવ આત્માને વિષે ક્ષણિક-એક સમય પૂરતો છે. વર્તમાનમાં અનંત આત્માઓ છે તે બધા ભગવાન સ્વરૂપ છે, પણ તેની વર્તમાન અવસ્થાદૃષ્ટિએ એક સમય પૂરતી દુઃખ દર્શા દેખાય છે, તે એક સમય પૂરતી વિકારી અવસ્થા સિવાય આખું ત્રિકાળી સ્વરૂપ નિર્વિકારી સુખરૂપ છે.

વસ્તુના બે વિભાગ પાડ્યા (૧) તત્ત્વદૃષ્ટિ અથવા નિશ્ચયદૃષ્ટિ, અને (૨) અવસ્થાદૃષ્ટિ અથવા વ્યવહાર દૃષ્ટિ.

૧-નિશ્ચયદૃષ્ટિ:-ગ્રાણે કાળે ભગવાન આત્માનો સ્વભાવ અખંડ પરિપૂર્ણ છે, તે સ્વભાવ ઉપરની દૃષ્ટિ તે શુદ્ધદૃષ્ટિ-ધર્મદૃષ્ટિ કે સુખદૃષ્ટિ જે કહો તે બધાનો અર્થ એક જ છે.

૨-વ્યવહારદૃષ્ટિ:-એક સમય પૂરતી પરાશ્રિત ભેદરૂપ અવસ્થાની દૃષ્ટિ તે વ્યવહારદૃષ્ટિ-દુઃખાયકદૃષ્ટિ કે સંસારદૃષ્ટિ છે.

આત્મામાં ત્રિકાળી સ્વભાવ તો અખંડાનંદ ભર્યો છે, તેમાં વિકાર એક સમયની અવસ્થા પૂરતો છે, તે એક સમય બદલી પછી બીજે સમયે અને બીજો સમય બદલી ત્રીજે સમયે એમ અવસ્થા બદલી બદલીને થાય તે, તે સમયનો નવો વિકાર છે. સંસાર પણ એક સમયની અવસ્થા પૂરતો છે, પહેલો સમય જાય ત્યારે બીજે સમયે બીજો વિકાર થાય; અર્થાત् એક સમયની પર્યાયનો વ્યય ત્યારે બીજા સમયની પર્યાયનો ઉત્પાદ, એમાં બે સમય ભેગા થાય નહીં. વ્યવહારદૃષ્ટિ એક સમયની અવસ્થા પૂરતી છે, તે દૃષ્ટિ કષાય અને વિકાર ઉપર હોવાથી વિકારી અવસ્થા એક સમયની જ હોવા છતાં તે દૃષ્ટિમાં અસંખ્ય સમયે તેના જ્યાલમાં આવે છે. વિકારી અવસ્થા સમયે સમયે બદલીને અનાદિથી સંગ્રહ રૂપે થતી આવે છે છતાં વિકારનો સમય એક કરતાં વધારે સમયનો નથી.

તત્ત્વ દૃષ્ટિ (નિશ્ચય દૃષ્ટિ) માં આત્મા ત્રિકાળ એકરૂપ શુદ્ધ જ છે, તેમાં [તત્ત્વદૃષ્ટિમાં] કાળ કે બીજું કાંઈ પણ લાગુ પડે તેમ નથી. એક સમય પૂરતી વિકારી અવસ્થા પાછળ તે જ સમયે એક સમયમાં અખંડ પરિપૂર્ણ ત્રિકાળી ધ્રુવ-સ્વભાવ ભર્યો છે, આ રીતે વસ્તુ એક સમયમાં પરિપૂર્ણ છે. દરેક સમયે દ્રવ્ય અખંડ ધ્રુવ છે; તેમાં પરાશ્રિત એક સમય પૂરતી વિકારી અવસ્થા અને તે સિવાય [તે જ સમયે] અખંડ પરિપૂર્ણ શુદ્ધ સ્વભાવ એ બન્ને થઈને આખું દ્રવ્ય છે.

એક સમયમાં જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણનો રસકંદ, સામાન્ય ધ્રુવ તે વસ્તુ; વસ્તુનો સ્વભાવ કદી વિકારી થતો નથી.

આ જીવ અગિયાર અંગ અને નવ પૂર્વ ભણી ગયો, પણ પોતાનું સ્વરૂપ શું? એકેક સમયે પરિપૂર્ણ સ્વભાવ શું છે? તે કદી જોયું નથી; સ્વસન્મુખ અંતર વ્યાપાર કરીને અનાદિમાં એક સમય પણ ‘યથાર્થ છા’ પાડી નથી. આત્મા ત્રિકાળ આનંદ મૂર્તિ છે અને વિકાર તો એક સમય પૂરતો છે તે મારા સ્વરૂપમાં નથી એમ યથાર્થ સમજીને ‘છા’ લાવવી જોઈએ.

સમ્યજ્ઞાન એ જ ભાંતિના નાશનું કારણ છે. અને એ જ ધર્મ છે; સમ્યજ્ઞાનના અવલંબન સિવાય બીજો ઉપાયથી નિર્જરા કે ભ્રમનો નાશ ત્રણકાળમાં નથી.

સંસારમાં અનંત આત્માઓ છે; દરેક આત્મા એક સમય પૂરતી વિકારી અવસ્થા સિવાય તે જ સમયે પરિપૂર્ણ અખંડ શુદ્ધ સ્વભાવી છે; વિકારી એક સમય પૂરતી પર્યાય તે સંસાર છે; અને ‘તે

વિકારી અવસ્થા હું નહીં, પરિપૂર્ણ અવિકારી સ્વભાવ તે જ હું' એવી દટ્ઠિ તે મોક્ષમાર્ગ; તથા પૂર્ણ શુદ્ધ અવિકારી પર્યાયનું પ્રગટપણું તે મોક્ષ છે. મોક્ષમાર્ગ બદ્ધારમાં કે પુણ્યાદિમાં નથી, પણ અરૂપી આત્મામાં જ છે.

વસ્તુ તો ત્રિકાળી શુદ્ધ જ છે, મોક્ષ વસ્તુનો થતો નથી, પણ અવસ્થામાં થાય છે. જે વિકારી પર્યાય હતી તેનો નાશ થઈને શુદ્ધ અવિકારી પર્યાય થઈ તેનું નામ મોક્ષ.

મોક્ષ કેમ થાય !

પરિપૂર્ણ શુદ્ધદશા [-મોક્ષ] સમ્યક્યારિત્ર વગર થાય નહીં; સમ્યક્યારિત્ર તે સમ્યક્દર્શન તથા સમ્યજ્ઞાન વગર થાય નહીં; સમ્યક્દર્શન તથા સમ્યજ્ઞાન તત્ત્વનો નિર્ણય સર્વજ્ઞના આગમના નિર્ણય વગર થાય નહીં; સર્વજ્ઞના આગમનો નિર્ણય સર્વજ્ઞની સત્તાના નિર્ણય વગર થાય નહીં.

સંસાર અને મોક્ષ

આત્મામાં જે એક સમયપૂરતી વિકારી અવસ્થા તે સંસાર અને અવિકારી અવસ્થા તે મોક્ષ; વિકારી અવસ્થા તે મારી છે-મારા સ્વરૂપની છે એવી માન્યતા તે ચોરાશીના જન્મ-મરણનો માર્ગ છે; પુણ્ય પાપની વૃત્તિ જેટલો હું એમ માન્યું તેને સંસાર-પર્યાય છે. ક્ષણિક વિકારી અવસ્થા તે હું નહીં, હું તો એક સમયમાં આખો ચૈતન્ય આનંદધન સ્વભાવે છું એવું ભાન તે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો માર્ગ અથવા મોક્ષમાર્ગ; અનેપરિપૂર્ણ નિર્મણ દશાનું પ્રગટપણું તે મોક્ષ. મોક્ષ અર્થાત્ પૂર્ણ દશા સમ્યક્યારિત્ર વગર પ્રગટે નહીં સ્વરૂપની રમણતા તે જ ચારિત્ર છે, બદ્ધારની કિયામાં કે પુણ્ય-પાપમાં ચારિત્ર નથી.

જૈન દર્શન એટલે !

વસ્તુ અનાદિ અનંત છે, ધર્મ તે વસ્તુનો સ્વભાવ છે, તેથી ધર્મ અનાદિ છે કોઈ વ્યક્તિએ ધર્મ ઉત્પન્ન કર્યો નથી; દરેક વસ્તુ પોતાના સ્વભાવે પરિપૂર્ણ છે તેનો પ્રદર્શક તે જૈનધર્મ; જૈનધર્મ એટલે વિશ્વધર્મ; આત્માનો સ્વભાવ ત્રિકાળી છે તેમાં જે એક સમય પૂરતી વિકારી પર્યાય તેનું લક્ષ ગૌણ કરીને અખંડ પરિપૂર્ણ સ્વભાવનું દર્શન કરાવવું તે જૈનદર્શન. એક સમય પુરતો વિકાર સ્વરૂપમાં નથી. તત્ત્વનો નિર્ણય આગમજ્ઞાન વગર હોય નહીં; અને આગમજ્ઞાન સર્વજ્ઞને જાણ્યા વગર હોય નહીં. એકેક આત્મા સર્વજ્ઞ સ્વરૂપ છે અને સર્વજ્ઞ થઈ શકે છે;

સર્વજ્ઞ એટલે !

એકેક આત્માના અનંતગુણ, તેમાં જ્ઞાન ગુણની એક સમયની એક પર્યાયમાં ત્રણકાળ-ત્રણલોકના અનંત પદાર્થો તેમના ગુણ પર્યાય સહિત એક સાથે જાણે તે સર્વજ્ઞ. તે સર્વજ્ઞના મુખથી નીકળેલી વાણી તે આગમ, તે આગમ દ્વારા તત્ત્વનો નિર્ણય થાય, તે તત્ત્વના નિર્ણય દ્વારા સમ્યક્દર્શન-સમ્યક્જ્ઞાન થાય અને સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાનદ્વારા ચારિત્ર થાય અને ચારિત્ર દ્વારા મોક્ષ થાય.

આ વાત સમજ્યા વગર કદી મોક્ષ થાય નહીં; સમ્યજ્ઞાન સિવાય મોક્ષનો ઉપાય નથી. માણસો કહે યાદ કેટલું રાખવું? પૈસાથી ધર્મ થતો હોય તો પાંચ લાખની મૂડીમાંથી પચાસ હજાર આપી દે એટલે ધર્મ થઈ જાય અને બાકીના સાડાચાર લાખથી સંસાર પણ ચાલે! એટલે સંસાર અને મોક્ષ બન્ને સાથે! પણ પૈસાથી કદી ધર્મ થાય નહીં. ધર્મ તો આત્માનો સ્વતંત્ર સ્વભાવ છે; પરાવલંબને ધર્મ નથી. વસ્તુનું સ્વરૂપ સર્વજ્ઞ મુખ દ્વારા નીકળેલી વાણી (આગમ) દ્વારા જણાય. બધા સર્વજ્ઞોનું કથન એક જ પ્રકારે હોય, એક સર્વજ્ઞ કરતાં બીજા જુદું કહે એવું કદી બને નહીં

'એક હોય ત્રણકાળમાં પરમારથનો પંથ.'

ત્રણકાળના સર્વજ્ઞોનું કથન એક જ પ્રકારે હોય છે.

સર્વજ્ઞના નિર્ણય વગર આગમનો નિર્ણય થઈ શકે નહીં;

આગમના નિર્ણય વગર તત્ત્વનો નિર્ણય થઈ શકે નહીં.

તત્ત્વના નિર્ણય વગર સમ્યક્દર્શન-સમ્યજ્ઞાન થઈ શકે નહીં.

સમ્યજ્ઞાન-સમ્યજ્ઞાન વગર સમ્યક્યારિત્ર થઈ શકે નહીં; અને સમ્યક્યારિત્ર વગર મોક્ષ થઈ શકે નહીં, માટે પહેલાં તો ભગવાનના આગમ દ્વારા સ્વરૂપનો નિર્ણય કરવો પડશે. આમાં આગમ તો નિમિત્ત છે-નિર્ણય પોતાને કરવો પડશે. ભગવાનના આગમ દ્વારા પોતાના આત્માથી જ્ઞાનીને આત્મ સ્વભાવભૂત એક જ્ઞાનનું જ અવલંબન કરવું.

‘અખંડ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયક સ્વભાવ એ જ હું છું, જ્ઞાન સિવાય મારો સ્વભાવ નથી, પરિપૂર્ણ જ્ઞાન સ્વરૂપ ચૈતન્ય જ્યોત છું’ એવા જ્ઞાનનું એકનું જ અવલંબન કરવું એ સિવાય બીજું પરનું અવલંબન કરવું તેમ કીધું નહિં તે જ અનેકાન્ત છે.

ઉપરમાં ‘એકનું જ’ અવલંબન કરવું એમ ભાર દઈને કહ્યું છે, એટલે જ્ઞાનની જે મતિશ્રુત આદિ પાંચ અવસ્થાના બેદ તેનું લક્ષ તે બેદ દિદ્ધિ છે-તેનું અવલંબન નહીં-પણ એકલો જ્ઞાનમૂર્તિ છું તેનું જ એકનું જ અવલંબન કરવું તે જ્ઞાન સિવાય કદિ ધર્મ કે સમ્યક્દર્શન પણ થાય નહીં. અવલંબન એક જ્ઞાનનું જ છે.

અહીં કોઈ કહે કે વાડ વગર વેલો ચેડો? અર્થાત્ પરાશ્રય વગર આગળ વધાય? તો એમ કહેનારની (પરાશ્રય ધર્મ માનનારની) દિદ્ધિ ઊંઘી છે; જે વેલા ચેડો છે તે લીલા ચેડો છે કે સુકાયેલા? વાડ હોવા છતાં પણ સુકાયેલો વેલો ચડી શકતો નથી માટે જે વેલો ચેડો છે તે પોતાની જ શક્તિથી ચેડો છે. અને જ્યાં વેલાને વધવાનું હોય ત્યાં વાડ હોય જ! આ પ્રમાણે પરાશ્રયની દિદ્ધિ ફેરવી નાંખ!

જગતે ઓણિયાણું જીવન માન્યું છે એટલે ધર્મ પણ પરાશ્રયે માને છે, પણ આત્માનો સ્વતંત્ર સ્વભાવ એજ ધર્મ છે. આ બધી વાત ગરીબ કે તવંગર કહેવાતા બધાને એક સરખી લાગુ પડે છે. આત્મા ગરીબ કે તવંગર નથી. પૂર્વ કર્મના નિમિત્ત મળેલા સંયોગના ઠગલાના કારણે તેને “પૈસાવાળો” એવું નામ અપાય છે, પણ બોલવા પ્રમાણે માને [આત્માને પૈસાવાળો માને] તો તે મિથ્યા દિદ્ધિ છે. (લોકો પણ બોલણી પ્રમાણે અર્થ કરતા નથી. ધીનો ઘડો એમ બોલાય પણ તે શબ્દો પ્રમાણે અર્થ થાય નહીં.) જ્યાં વિકારી અવસ્થા પણ આત્માની નથી તો પૈસાદિ જડ તો આત્માના કયાંથી હોય? આત્મા પૈસાવાળો નથી તેમ ગરીબ પણ નથી. વસ્તુમાં કયાં ઊણપ છે? સંયોગની ઊણપના કારણે લોકો “ગરીબ” પણાનો આરોપ આપે છે, પણ વસ્તુમાં ગરીબાઈ નથી.

પ્રભુ, તારી પ્રભુતા! એક સમયમાં જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણોથી પરિપૂર્ણ છો! એક ક્ષણ પુરતો વર્તમાન અવસ્થાનો વિકાર તે પણ તારું સ્વરૂપ નથી. વર્તમાનમાં જ પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ છે. ઉપયોગ એક સમયમાં એક જ હોય; અવસ્થા ઉપર લક્ષ ન આપતાં, જ્ઞાનીનું લક્ષ એક સમયમાં પરિપૂર્ણ સ્વભાવ ઉપર છે જો વસ્તુ અને વસ્તુના ગુણ વર્તમાન એક સમયમાં પૂરા ન હોય તો બીજે સમયે આવશે કયાંથી? એક સમયમાં પરિપૂર્ણ જ્ઞાનગુણ તેમાં ‘વિકાર કે ભેદ’ (મતિ-શ્રુત વગેરે પર્યાય) ન લેતાં પૂર્ણ જ્ઞાનનું જ અવલંબન કરવું તેજ મોક્ષનો ઉપાય છે.

વિકાર અને ભેદ એવા બે શબ્દો ઉપર વાપર્યા છે;

વિકાર:-જે ઊણી અધૂરી પર્યાય તેનું અવલંબન નહીં.

ભેદ:- મતિ શ્રુત કે કેવળ એ આદિ જે પાંચ ભેદ તેનું લક્ષ નહીં; વિકાર કે ભેદ રહિત એકલા જ્ઞાનના અવલંબનથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે.

અહો! શ્રી સમયસાર! અને તેમાં અમૃતચંત્રાચાર્યની ટીકા! એક એક શબ્દે આનંદ-રસના [જ્ઞાનના] ધન ભર્યા છે. હું માત્ર જ્ઞાન જ કરું, જાણું; જાણવા સિવાય કાંઈપણ કરવા હું સમર્થ નથી, એવા ભાવમાં ભાંતિનો નાશ થાય છે. જ્ઞાન સિવાય કોઈ પર મને મદદ કરી દીએ કે વળાવીઓ થાય એવી પરાશ્રિત બુદ્ધિ તે એક સમયમાં ત્રણેકાળના જ્ઞુઠાણાનું સત્ત્વ અર્થાત્ તીવ્ર મિથ્યાત્વ છે; તે ભાંતિ ભાવ- મિથ્યાત્વભાવ માત્ર સમ્યજ્ઞાનથી જ નાશ પામે છે; તે ભાંતિનો નાશ થતાં આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવની પ્રાપ્તિનો લાભ થાય છે એટલે કે જ્ઞાન થયા પહેલાં જે શુદ્ધતાનો લાભ પર્યાયમાં ન હતો તે જ્ઞાન થયા પછી પર્યાયમાં આત્માના સ્વભાવની શુદ્ધદશાનો લાભ થયો. પર્યાયનો લાભ તે આત્માનો લાભ એવો આરોપ કરીને અહીં કહ્યું છે. પ્રથમ આત્માને વિકારી અને પરા-

શ્રીત માનતો હતો તે માન્યતાનો, ભાંતિનો નાશ થતાં આખી વસ્તુની (વસ્તુના સ્વરૂપની) ખબર પડી કે વિકારીપણું કે પરાશ્રયપણું મારા સ્વરૂપમાં નથી, જો હું રાગાદિવાળો હોત તો..... તે ટળીને પૂર્ણ શાનસ્વભાવનો લાભ મને કેમ થાત ? માટે તે રાગ મારું સ્વરૂપ ન હતું. તે ક્ષણિક હતો-અનાત્મા હતો.

અનાત્મા:-રાગ, પુણ્યાદિના વિકલ્પ તે બધા અનાત્મા છે,-કારણકે તે આત્માનું સ્વરૂપ નથી, જે આત્માનું સ્વરૂપ નથી તે બધો અનાત્મા છે. સમ્યજ્ઞાન થતાં તે અનાત્માનો પરિણાર નક્કી થાય છે. વ્રત-અગ્રતનો વિકલ્પ કે જે બધો અનાત્મા જ છે તેનો પરિણાર નક્કી થાય છે કે “આ હું નહીં, પણ શાન એજ હું.”

કોઈ અજ્ઞાની એમ માને કે પહેલાં આપણે રાગ-દ્રેષ ઘટાડવા માંડો-એટલે છેલ્લે એકલો શુદ્ધ આત્મા રહી જશે !

પણ સ્વરૂપના ભાન વગર રાગ-દ્રેષનો સર્વથા નાશ થઈ શકે નહીં; ક્ષણિક વિકારના લક્ષે ત્રિકાળી સ્વભાવનો પુરુષાર્થ જાગે નહીં પણ શુદ્ધ સ્વભાવના લક્ષે “આ મારું નથી” એમ નક્કી થાય છે. એમ થવાથી કર્મ જોરાવર થતું નથી. અર્થાત્ રાગાદિ રહ્ણિત શુદ્ધ સ્વભાવનું ભાન થતાં કર્મનું અટકવું થાય છે. પ્રથમ (ભાંતિદશામાં) પોતે નિમિત્ત (પોતે નિમિત્તમાં જોડાઈને વિકારી ભાવ કરે ત્યારે નિમિત્ત આધીન થયો કહેવાય પણ કર્મ પરાણે વિકાર કરાવતું નથી.) આધીન થઈને વિકાર કરતો હતો- પણ ભાંતિ ટયા પછી પોતે વિકાર કરતો અટકે છે. એટલે કર્મ પણ અટકે છે. આત્મા પોતે જ્યાંસુધી વિકારને પોતાના માને છે ત્યાંસુધી તે કર્મ આધીન પોતે વિકાર કરે છે, પણ કર્મ વિકાર કરાવતા નથી. જ્યાં દિચ્છિનું જોર ફરી ગયું [પર ઉપરથી સ્વ ઉપર આવ્યું] ત્યાં કર્મધીન થતો નથી ત્યારે કર્મનું જોર નથી એમ કહેવાય છે.

આજીવન ભક્તયર્થપ્રત

સાં-૨૦૦૦ ના ફાગોણ સુદ ર ના માંગળિક દિવસે મુમુક્ષુમંડળના એક અગ્રસેવક રાજકોટના ભાઈ મોહનલાલ કાળીદાસ જસાણી (ઉ. વ. પર-પત) તથા તેમનાં પત્ની અ. સૌ. શીવકુવરબેન એ બન્નેએ આજીવન ભક્તયર્થપ્રત પરમપૂર્જ્ય શ્રી સદગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી સમીપે અંગીકાર કર્યું છે.

પૂર્જ્ય સદગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી પાસે વીઠીઆમાં ફાગોણ વદ ૧૧ ના રોજ ભાઈ પ્રેમયંદ લક્ષ્મીયંદે સજોડે આજીવન ભક્તયર્થપ્રત ધારણ કર્યું.

અહો ! સમયસાર ગ્રંથ ! ૪૧૫ ગાથામાં તો સર્વજની વાણીનો સાક્ષાત્ ધોધ ઊતારી દીધો છે ! શ્રી કુંદકુંદ પ્રભુએ સાક્ષાત્ ભગવાન ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પાસેથી સાંભળીને તેનો આ શાસ્ત્રોમાં ધોધ વહાયો છે; તે ગ્રાણ ગ્રાણ લોકમાં સત્ય જ છે; તે જ અહીં સમજાવાય છે, સમજાય તેમ સમજો.

આત્મા એક સમમાં જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ શુદ્ધ છે તેની શ્રદ્ધા થતાં સ્વભાવ આધીન થયો એટલે કર્મ ‘જોરાવર’ થઈ શકતું નથી. અહીં ‘જોરાવર’ શબ્દ વાપર્યો છે એટલે હજુ રાગાદિમાં અલ્ય જોડાણ છે, જો સર્વથા છૂટી ગયા હોય તો વીતરાગ થઈ ગયા હોય. છઠા સાતમા ગુણસ્થાને જુલતાં મુનિને પણ અલ્ય અસ્થિરતા હોય છે, પણ ત્યાં કર્મ જોરાવર થઈ શકતું નથી. છઠા-સાતમા ગુણસ્થાને જુલતાં મુનિને એક દિવસમાં અનેકવાર છું-સાતમું બદલાય છે, ત્યાં છઠાનો ગ્રાણ સાતમા કરતાં ડબલ હોય છે.

આ તો બધા શાશ્વત ટંકોટિક્ષે શબ્દો છે, એટલે તે શબ્દોની પાછળનો ‘વાચ્ય ભાવ’ ગ્રાણ ગ્રાણમાં ભૂસાય તેમ નથી. આ નિર્જરા અધિકાર છે. સ્વરૂપના ભાન પછી રાગાદિમાં અલ્ય જોડાઈ જવાય છે, પણ ભાન છે કે આ પુરુષાર્થની નબળાઈ છે. પહેલાં જે ઊંધી માન્યતા હતી તે ખસી ગઈ, એટલે પછી કર્મના આધીન જોડાણ હતું તે છૂટી ગયું. પણ હજુ સર્વથા છૂટયું નહીં હોવાથી સર્વજ્ઞ દશા થઈ નથી. ભગવાન તીર્થકર પણ છિન્નસ્થ દશામાં હોય (તેજ ભવે મોક્ષ થવાનો હોય) ત્યારે તેમને પણ અલ્ય અસ્થિરતા કોઈવાર આવી જાય છે, અને ઘણે ભાગે સ્થિરતા વર્તે છે; પણ કર્મ જોરાવર થઈ શકતું નથી.

આ બધું જ્ઞાનના અવલંબનનું જ ફળ આવે છે, ચૈતન્યજ્યોત જ્ઞાનથી જ ભરપૂર- તેના જ્ઞાનની જ વાત છે, એક સમયમાં ચૈતન્ય પરિપૂર્ણ આનંદધન ભરેલો છે, તેનું જ અવલંબન કરવાથી, સ્વભાવની સ્થિરતાના જોરે નિમિ-

તાધીન ભાવ વિશેષ થતો નથી, સ્વભાવના જ્ઞાનના અવલંબનના ભાવે રાગ-દ્રેષ મોહ ઉત્પન્ન થતાં નથી, જેટલું સ્વભાવનું જોર વધ્યું તેટલું મોહ-(ભ્રાંતિ, રાગ-દ્રેષ) નું જોર વધ્યું, અને રાગ-દ્રેષ તે પ્રમાદ છે, તે પ્રમાદ ટળતાં ફરી રાગાદિ ઉત્પન્ન થતાં નથી, અને રાગાદિ વિના ફરી આસ્વા થતો નથી, આસ્વા વગર ફરીને કર્મ બંધાતું નથી, અને પૂર્વ બંધાયેલું કર્મ તે ભોગવાયું થકું નિર્જરી જાય છે. સ્વરૂપના ભાનમાં રસ્તે પડતાં [એકાગ્ર થતાં] જૂના કર્મ ભોગવાઈને નિર્જરી થઈ જાય છે.

આત્મા કર્મને ભોગવતો નથી; ઘણીવાર કહેવાયું છે કે કર્મની અવસ્થા આત્મામાં નથી. આત્મા ચૈતન્ય સ્વરૂપ અનંત ગુણોનો દળ છે; અને કર્મ તો અનંત જડરજકણોનું દળ છે; તે કર્મનું ફળ કર્મમાં (જડમાં) આવ્યું છે, અજ્ઞાનીને પણ કર્મનું ફળ આત્મામાં આવતું નથી, માત્ર તેની દિલ્લિ કર્મ ઉપર છે એટલે કહે છે કે:-

**‘ઉદ્ય મહા બળવાન હે નહીં પુરુષ બળવાન,
શક્તિ મરોળે જીવની, ઉદ્ય મહા બળવાન.’**

આ તો યથાર્થ ભાન પછી પર્યાયની નબળાઈનું ભાન કરાવવા માટે નિમિત્તથી કથન છે, કર્મને તો ખબર પણ નથી કે પોતે કોણ છે અને કયાં છે? બધાને જાણનારો પોતે અને મહિમા કરે પરનો! જેની દિલ્લિ કર્મ ઉપર છે તે કર્મનું જોર માને છે, અને કહે છે કે- ‘નીકાચીત અને નિગત (ભોગવળી) કર્મ બાંધ્યા તે કદી છૂટે? તે કર્મ શક્તિને રોકી રાખી છે, ભગવાન મહાવીરને પણ કર્મો ભોગવવા પડ્યાં! ’ ત્યાં ‘કર્મ આત્માની શક્તિને રોકી’ એવું કથન તો પુરુષાર્થની વર્તમાન નબળાઈ બતાવવા નિમિત્તથી છે; કર્મ આત્માના કોઈ ગુણને રોકી શકે એમ ગ્રાણ કાળ ત્રણ લોકમાં બની શકતું નથી પણ જ્યારે પોતે પુરુષાર્થમાં અટક્યો ત્યારે કર્મને નિમિત્ત કહેવાયું. જે વિકારી પર્યાય થાય છે તે કર્મના નિમિત્ત થાય છે માટે તારા સ્વરૂપમાં નથી, એમ બતાવીને નિર્વિકાર સ્વભાવના પુરુષાર્થનું જોર બતાવવું છે, કર્મનું જોર બતાવવું નથી.

ભગવાન જે ઉપદેશ આપે છે તે ‘તું લાયક નથી પણ હું તને સમજાવું છું, તું સમજશ નહીં છતાં કહું છું’ એમ કહીને ઉપદેશ આપ્યો નથી, પણ ‘હું અને તું સરખા છીએ, હું જે કહું છું તે તું બરાબર સમજ જઈશ’ એમ કહીને કહું છે. આચાર્ય દેવે પ્રથમ ગાથામાં જ બધાને સિદ્ધ સમાન સ્થાપિને શરૂઆત કરી છે; ‘તું નહીં સમજ માટે કહું છું’ એમ કહું નથી.

જૈનધર્મ એ વસ્તુ પ્રદર્શક ધર્મ છે, વસ્તુ ત્રિકાળ છે વસ્તુનો સ્વભાવ ત્રિકાળ છે, વસ્તુ પ્રદર્શક ધર્મને કાળની કેદથી [મર્યાદાથી] રોકી શકાય નહીં; કારણકે વસ્તુ અને વસ્તુનો સ્વભાવ દેખાડનાર એ જૈન ધર્મ છે અને વસ્તુ ત્રિકાળ છે તેથી ધર્મપણત્રિકાળ જ છે; ધર્મને કાળની મર્યાદામાં બાંધી શકાય નહીં; વસ્તુ ત્રિકાળ છે માટે તેનો પ્રદર્શક ધર્મ પણ ત્રિકાળ હોય જ.

સત્ય તો નન્ન જ છે, તે કોઈનું રાખે તેમ નથી, સત્ય ત્રિકાળ એક રૂપ જ છે; “એક હોય ત્રણ કાળમાં પરમારથનો પંથ” પરમાર્થનો પંથ અર્થાત્ સત્યધર્મ ત્રિકાળ એક જ હોય, કાળની અસર તેમાં હોય નહીં; મહાવીર ભગવાન વખતે બીજો માર્ગ અને ત્યારપણી તેનાથી જુદો માર્ગ એમ બને નહીં.

જૈનધર્મનું કથન ત્રિકાળી વસ્તુ સ્વભાવના આધારે છે, અનુભવ તે જૈન ધર્મનો પાયો છે, યુક્તિવાદ તે જૈન ધર્મનો આત્મા છે; સત્યમાર્ગ કોઈથી રોકાય તેમ નથી, જે રોકયા માટે કરશે તે પોતે જ ચારગતિના ભ્રમણમાં રોકાઈ જવાના! તત્ત્વ કોઈ વ્યક્તિના આધારે નથી કે કોઈથી તેની ઉસ્ત્તિ નથી; સર્વજ્ઞ થયા માટે ધર્મ થયો નથી; વસ્તુ ત્રિકાળ છે, વસ્તુના ધર્મને રોકી શકનાર કોઈ નથી; ચોથો કાળ હોય કે પંચમકાળ હોય કોઈ કાળ ધર્મને અસર કરી શકે નહીં. ધર્મ જેમ છે તેમ જ ત્રિકાળ છે.

સુખડી ત્રણે કાળ ધી-ગોળ અને લોટ એ ત્રણ વસ્તુની જ બને, એ સિવાય કદી રેતી પાણી અને કાંકરાની સુખડી બનતી નહૃતી અને કદી બનશે પણ નહીં. એમ મોક્ષમાર્ગ સમ્યગ્રદ્ધન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્યારિત એ ત્રણ થઈને જ છે, એ સિવાય પુષ્પાદિથી મોક્ષમાર્ગ ત્રણલોકમાં નથી.

એકલા જ્ઞાનનું અવલંબન એ જ મોક્ષનો ઉપાય છે; એકલા ચૈતન્ય જ્ઞાન સ્વભાવના અવલંબન સિવાય બીજા કોઈ ઉપાયે મોક્ષ નથી. એકલા જ્ઞાનના અવલંબને પૂર્વ બંધાયેલું કર્મ નિર્જરી જાય છે, અને સમસ્ત કર્મનો નાશ થતાં સાક્ષાત્ પરિપૂર્ણ મોક્ષદશા પ્રગતે છે. આવો સમ્યગ્જ્ઞાનનો મહિમા છે.

ત્રાસનું સામ્રાજ્ય

લેખક રામજી માણેકચંદ દોશી

પહેલો મિત્ર-ભાઈ! આ જગતમાં જ્યાં જોઉં ત્યાં ત્રાસનું સામ્રાજ્ય ચાલી રહ્યું દેખાય છે—એ ખરું?

બીજો મિત્ર-તમે જે કહેવા માગતા હો તે દિલ્લાંત આપી સ્પષ્ટ કરો.

પહેલો મિત્ર-જીઓ જગતમાં પ્રજાને રાજ્યનો ત્રાસ લાગે છે, મજૂરોને મૂડીવાઈનો ત્રાસ લાગે છે, રાજ્યને બળવાખોરોનો ત્રાસ લાગે છે, મનુષ્યને શરીરના રોગનો, ભૂખમરાનો, દુશ્મનોને હિંસક પ્રાણીઓનો ત્રાસ લાગે છે, એ ખરું છે?

બીજો મિત્ર-હા, લોકમાં જીવોને અનેક પ્રકારના ભયો હોય છે, તમે કહ્યાં તે તો થોડા છે, તેનો વિસ્તાર કરીએ તો ઘણા થાય અને તેને ટુંકમાં કહીએ તો તેના નીચે જણાવેલા સાત પ્રકાર છે અને તે સાત પ્રકારના ભયમાં જગતના તમામ ભયો (ત્રાસો) નો સમાવેશ થઈ જાય છે.

૧-આ ભવમાં જીવન પર્યાત અનુકૂળ સામગ્રી રહેશે કે નહીં તેનો ત્રાસ;

૨-મરણ થયા પછી પરભવ ફશે કે નહીં અને હોય તો મારું શું થશે તેનો ત્રાસ;

૩-શરીરમાં રોગ થાય તેની વેદનાનો ત્રાસ;

૪-મને શરણ આપનારા-સગાઢાલાં, સંબંધીઓ કુટુંબીઓ, શેઠ, રાજ્ય વગેરે રક્ષણ આપશે કે કેમ, કે કોઈ વખતે પ્રતિકૂળ થવાનો ત્રાસ;

૫-મારી કોઈ વસ્તુ કોઈ ચોર વગેરે લઈ ન જાય તેમ ગોપવી રાખી છે તે ખાનગી બાબતની કોઈને ખબર પડતાં મને નુકસાન પહોંચાડશે એવો ત્રાસ;

૬-ઇન્ડિયાનો આદી શિથિલ થવી અને છેવટે મરણ થવાનો ત્રાસ;

૭-કાંઈક અણધાર્ય-એકાએક આકસ્મિક બનાવ બની જવાનો ત્રાસ.

પહેલો મિત્ર:-આ ત્રાસો મટાડવાના કોઈ ઉપાયો ફશે કે નહીં ?

બીજો મિત્ર:-જીઓ. ‘બરફ ઠંડો છે તેથી તેને અડીશું તો આપણે દારીશું’ એવો ભય કે ત્રાસ કોઈને થાય છે ખરો ?

પહેલો મિત્ર:-બિલકુલ નથી થતો.

બીજો મિત્ર:-તેનું કારણ શું ?

પહેલો દોસ્ત:-તેનું કારણ એ છે કે બરફનો સ્વભાવ જાણ્યો છે તેથી તે બાળશે એવો ત્રાસ થતો નથી.

બીજો મિત્ર:-તમે તમારા ધરમાં દિવસે દોરડું દેખો તો તમને “આ કરડશે” એવો ત્રાસ લાગે ?

પહેલો મિત્ર:-બિલકુલ નહીં, કેમકે મને ખબર છે કે તેને કરડવાનો સ્વભાવ નથી.

બીજો મિત્ર:-અને તેજ દોરડું અંધારામાં દેખો તો તે સર્પ છે એમ માની ત્રાસ પામી દૂર ચાલ્યા જાઓ કે કેમ ?

પહેલો મિત્ર-હા, જરૂર ત્રાસના કારણે દૂર ભાગી જાઉં.

બીજો મિત્ર:-તેનું કારણ શું ?

પહેલો મિત્ર-તેનું કારણ એ છે કે—એ વસ્તુ શું છે તેનું મને તે વખતે અશાન છે અને તેથી તે અગવડ આપે તો નુકસાન થાય એવો ભર્મ થાય છે તેથી હું દૂર ભાગું છું.

બીજો મિત્ર- જીઓ ત્યારે, આ ઉપરથી એમ નક્કી થયું કે વસ્તુ ના સ્વભાવનું અશાન હોય ત્યાં અગવડતાના ભયથી ત્રાસ થાય છે.

પહેલો મિત્ર- એ વાત બરાબર છે; પણ કોઈ કોઈ વખતે જ્ઞાન થવાથી પણ ત્રાસ થાય છે અને અશાન હોય ત્યારે સુખ હોય છે.

બીજો મિત્ર-તેવો દાખલો આપો.

પહેલો મિત્ર-જીઓ; એક માણસનો દીકરો ગુજરી ગયો છે, પણ જ્યાં સુધી તેનું તેને જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી દુઃખ થતું નથી, અને ખબર પડે છે ત્યારે દુઃખ થાય છે, તેથી ઈંગ્લીશમાં કહેવત પણ છે કે Ignorance is bless એટલે કે ‘અશાનતા એ સુખ છે.’

બીજો મિત્ર-તમોએ કહેલા દાખલામાં જ્ઞાન દુઃખનું કારણ નથી પણ ‘ દીકરો મારો છે ’ એ મમત્વના કારણે—તેના તરફના.

રાગના કારણે તેના તરફથી સગવડ મળતી તે બંધ પડી તે કારણે, કે પોતાનો વંશ નહીં રહે તેવા કારણે, કે ભવિષ્યમાં તે મારી સેવા કરત તે લાભ જતો રહ્યો એવી કોઈ માન્યતાને કારણે ત્રાસ થાય છે; વળી જો જ્ઞાનથી ત્રાસ થાય તો જેણે જેણે જાણ્યું તે બધાને ત્રાસ થાય, મા અને બાપ બન્નેને તે ખબર પડે છે છતાં મા વધારે રોવું-કૂટવું કરે અને બાપ ઓછું કરે અગર બાપ વધારે કરે અને મા ઓછું કરે એ કેમ બને ?

પહેલો મિત્ર-ત્યારે મેં કહી તે કહેવતનું શું ?

બીજો મિત્ર-અજ્ઞાનીઓએ તે જોડી કાઢી છે, તેઓ પોતે પણ તે સાચી માનતા નથી કેમકે જો સાચી માનતા હોય તો પોતે પોતાના ધંધામાં થતા લાભ નુકસાનથી શા માટે જાણીતા રહેવા માગે છે ? તેમના દીકરાને શા માટે ભણાવે છે ? શું તેમને સુખ બણાલું નથી ? જો તેઓ તે કહેવત સાચી માનતા હોય તો તેમ કરેજ નહીં.

પહેલો મિત્ર-ત્યારે આ બાબત કોઈ ખરી કહેવત છે ?

બીજો મિત્ર-જ્ઞાન, Knowledge is power એવી કહેવત છે તેનો અર્થ ‘જ્ઞાન એ બળ છે’ એવો છે.

પહેલો મિત્ર-તે કહેવત તો ખોટી લાગે છે; કેમકે ઘણા કેળવણી પામેલા જગતમાં અક્ષલવાળા અને ડાખા ગણાતા માણસો નબળા હોય છે અને અક્ષલ વગરના શરીરે ‘તગડા’-બળવાન હોય છે, તે અક્ષલવાળા ડાખાઓને ધક્કો મારે તો ગડથોળાં ખવડાવી હે.

બીજો મિત્ર-તમે કહેવતનો અર્થ સમજ્યા જ નથી.

પહેલો મિત્ર-ત્યારે ખરો અર્થ શું છે ?

બીજો મિત્ર-તો તમારા દાખલામાં જીવ અને શરીર એક માન્યા તેથી તમે સાચો અર્થ સમજ્યા નથી.

પહેલો મિત્ર-તમે તે વાત સાબિત કરો તો અમે માનીએ. કારણો જાણ્યા વિના પરીક્ષા કર્યા વિના ન માનવું એમ તમે જ કહ્યું છે; માટે કારણો આપો.

બીજો મિત્ર-તમે કારણો માગો છો તે વ્યાજબી છે, કારણ કે અંધ શ્રદ્ધા શૂન્યવત્ત છે. આપણે તે કારણો હવે પછી ચર્ચાશું.

હિંસાનું સ્વરૂપ

આગમ ગ્રંથમાં હિંસાના વિષયમાં લખ્યું છે કે:-

રાગી, દ્વેષી અથવા મૂઢ બનીને આત્મા જે કાર્ય કરે છે તે હિંસા છે. પ્રાણીના પ્રાણોનો તો વિયોગ થયો, પરંતુ રાગાદિક વિકારોથી આત્મા તે સમયે મલિન ન થયો તો તેથી હિંસા નથી થઈ એમ સમજવું-તે અહિં સક જ રહ્યો છે.

અન્ય જીવના પ્રાણોનો વિયોગ થવાથી જ હિંસાથાય છે એવું નથી અથવા તેના પ્રાણોનો વિયોગ ન થવાથી અહિંસા થાય છે એમ ન સમજવું. પરંતુ આત્મા જ હિંસા છે અને આત્મા જ અહિંસા છે એમ માનવું અર્થાત્ પ્રમાદ પરિણામવાળો આત્મા જ સ્વયં હિંસા છે અને અપ્રમત્ત આત્મા જ અહિંસા છે.

આગમમાં પણ કહ્યું છે કે:- આત્મા જ હિંસા છે અને આત્મા જ અહિંસા છે એમ જિનાગમમાં નિર્ણય કર્યો છે. પ્રમાદરહિત આત્માને અહિંસક કહે છે અને પ્રમાદ સહિત આત્માને હિંસક કહે છે. જીવના પરિણામોને આધીન બંધ થાય છે. જીવમરણ થાય અથવા ન થાય પરિણામને વશથયેલો આત્મા કર્મથી બદ્ધ થાય છે એવી ખરી દેખ્યા વડે બંધનું ટુંકામાં સ્વરૂપ કહ્યું.

(૨)

પહેલો મિત્ર-

“જ્ઞાન તે બળ, (સત્તા, અધિકાર) છે” એ કહેવતનો અર્થ તમે શું કરો છો ?

બીજો મિત્ર-જ્ઞાન તે ત્રાસને જીતનારું બળ છે. જ્ઞાન તે કહેવાય કે જે ખરું હોય અને દોષ રહિત હોય- સાચું જ્ઞાન તેજ ખરેખરું બળ છે કેમકે દ્રઢતા થતાં જીવને ત્રાસ થતો નથી, તેથી જીવને શાંતિ રહે છે.

પહેલો મિત્ર-તમે આગળ સાત પ્રકારના ત્રાસ કલા હતા તે દરેક ત્રાસ શી રીતે જ્ઞાનથી ટળે તે સમજાવો.

બીજો મિત્ર-આ ભવમાં જીવન પર્યાત અનુકૂળ સામગ્રી રહેશે કે નહિ તે આ લોકનો ભય છે. આ ભય ટાળવાનું સાધન એ છે કે જ્ઞાનમાં નિર્ણય કરવો જોઈએ કે પર વસ્તુ મને અનુકૂળ, કે પ્રતિકૂળ થઈ શકેજ નાહિ. મારી સમજણમાં દોષ તે ખરી પ્રતિકૂળતા છે. મારો ચૈતન્ય જ્ઞાનગુણ તેજ મારો લોક છે તે નિત્ય છે, સર્વકાળે પ્રગટ છે. તે મારો ચૈતન્ય સ્વરૂપ લોક પર બગાડી શકતું નથી કે સુધારી શકતું નથી. મારો લોક હું પોતે ચૈતન્યરૂપ.

(શરીર-રાગ દેખ-પુષ્ય, પાપથી પર) છું મારો લોક નિત્ય મારી સાથે જ છે. તેને આ લોકમાં કે પરલોકમાં ત્રાસ આપનારી કોઈ વસ્તુ નથી, એમ જે સમજી ટેઠ થાય તેને ત્રાસ થાય નહિં.

પહેલો મિત્ર- દોષ રહિત તે સાચું જ્ઞાન કહેવાય એમ કહો છો તેથી પ્રશ્ન ઉઠે છે કે જ્ઞાનમાં દોષ કેટલા ?

બીજો મિત્ર- (૧) સંદેહ (૨) ઉંઘાઈ અને (૩) અનિર્ણય એ ત્રણ જ્ઞાનના દોષો છે. જે જીવ એ દોષોને ટાળે તેને જ સાચું જ્ઞાન થાય.

પહેલો મિત્ર- કહે છે કે તમે તો જ્યાં હોય ત્યાં ‘સાચું જ્ઞાન-સાચું જ્ઞાન કરવું’ એમ જ કહ્યા કરો છો ?

બીજો મિત્ર- સાચા જ્ઞાન પ્રત્યે જેને અરુચિ હોય તેને એવા જ ભાવ આવે; સમજવાની રીત તો એવી છે કે, સમજવાની બુદ્ધિથી પૂર્વે બાંધેલી બધી માન્યતાઓને થોડા વખત માટે એક બાજુ રાખી, જો જીવ સાંભળી ખરું શું તે નક્કી કરે તો જ સાચો ઉપાય સમજાય. પોતે જે માન્યતાઓ બાંધી રાખી છે તે સાચી હોય તો હાલસુધી ત્રાસ કેમ જતો નથી, શાંતિ કેમ થતી નથી ? પરની કલ્પિત સગવડોથી જેને સુખ માનવું હોય તેણે જ્યાલમાં રાખવું પડશે કે પરથી કલ્પેલી સગવડો થોડા વખતમાં અદેશ્ય થઈ જશે અને કલ્પેલી અગવડતાના ગંજ આવશે. કલ્પનાના ઘોડાઓ વડે ત્રાસ ટાળી શકશે નહીં, કેમકે તે ઘોડાઓ પોતે ત્રાસ પેદા કરનારા છે,

પહેલો મિત્ર- જ્ઞાનથી લાભ થાય તેવી માન્યતા સંસારમાં પણ પ્રચલિત છે અને તેઓ તેમ વર્તે છે. જેમકે:-

(૧) જ્ઞાન પ્રાધાન્ય ન હોય તો માણસો પોતાની પ્રજાને ભણાવે છે શા માટે ?

(૨) પેટમાં દુઃખતાં તેના ઉપાય માટે વૈદ્યક જ્ઞાનના શાસ્ત્રી પાસે શા માટે જાય છે ? ધારા શાસ્ત્રી પાસે કેમ જતાં નથી ?

(૩) કોઈ વ્યવદ્ધારિક કામમાં ધૂંચ (મુશ્કેલી) લાગે તો રસ્તો કાઢવા માટે તે કામના જ્ઞાતા (જાણકાર) પાસે માણસો જાય છે.

(૪) સાચું છાંડલું બનાવવું હોય તો તેના જાણકાર કુંભાર પાસે જાય છે, પણ તે માટે સારા ડેકટર, વૈદ્યકે સારા જીવેરી પાસે કોઈ જતું નથી. એ દશાંતો ઉપરથી સિદ્ધાંત એ નીકળ્યો કે લોકો પણ અગવડો દૂર કરવાનો ઉપાય સાચા જ્ઞાનને ગણે છે. આમ હોવાં છતાં કોઈ પ્રકારનું દુઃખ તો ઊભું જ રહે છે, તેનું કારણ શું ?

બીજો મિત્ર- આત્માના સ્વરૂપનું સાચું જ્ઞાન શું તે લોકો પરીક્ષા કરી નક્કી કરતાં નથી.

પહેલો મિત્ર- કલ્પેલી સગવડો થોડા વખતમાં અદેશ્ય થઈ જશે એમ તમે કહો છો તેનું કારણ શું ?

બીજો મિત્ર- પરથી સગવડો થાય તે કલ્પના પોતાના જ્ઞાનની વિકૃત [ઉંઘી] અવસ્થા છે. અને વિકૃત અવસ્થાઓનાં પડખાં ફર્યા કરે છે.

પહેલો મિત્ર- કેટલાક માણસોને અને રાજાઓને આખી જિંદગી અમુક પ્રકારની સગવડો તો રહે જ છે, તેનું કેમ ?

બીજો મિત્ર- માચું કહેવું તમે બરાબર સમજ્યાં નથી. તેથી [વધારે] સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે.

પરવસ્તુથી તો સગવડ પણ નથી, અગવડ પણ નથી, પરવસ્તુ માત્ર જાણવા લાયક [શેય] પદાર્થો છે. પર વસ્તુની કોઈ અવસ્થા પોતાને સગવડવાળી છે એમ જીવ કલ્પના કરે છે. વળી કોઈ અગવડતાવાળી છે, એમ જીવ કલ્પના કરે છે. પરવસ્તુનો સંયોગ એક સરખો કોઈ જીવને આખી જિંદગી રહે જ નહિં; કદી કોઈ કોઈ વસ્તુઓનો રહે તો પણ તે વસ્તુની અવસ્થાઓ તો બદલે જ, તે કારણે પરવસ્તુથી સગવડ અગવડની કલ્પના કરનારા જીવના કલ્પનાના ઘોડાઓ બદલ્યા વગર રહેજ નહિં.

પહેલો મિત્ર- ત્યારે સુખ દુઃખ તો મનની કલ્પના જ લાગે છે, ખરું સુખ તો લાગતું નથી.

બીજો મિત્ર- તમે નથી, સંસારિક સુખ દુઃખ તો પરવસ્તુથી સગવડ અને અગવડની કલ્પના છે, અને તે કલ્પના કપોળ કલ્પિત હોવાથી માત્ર ફૂલાઈ કિલ્લા જ છે. વધારે સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો તે ‘શેખચછી’ ના ફૂલાઈ કિલ્લા જેવા છે. પોતાના સાચા જ્ઞાનની દેખતાનું ફળ તે શાંતિરૂપ સાચું સુખ છે, તે નિશ્ચળ છે.

પહેલો મિત્ર- તમે આ લોક અને પરલોકનો ભય કેમ મટે તે સમજાવ્યું. બીજાં ભયો સંબંધીની ચર્ચા આપણે ફલે પણી મળીશું ત્યારે રાખીશું ?

બીજો મિત્ર- બહુ સારું.

મોક્ષ મેળવવા માટે

સમ્યકૃદર્શનની ભાવના કરો

: સંગ્રહક : રા. મા. દોશી

૧

પ્રાપ્તિ થતી જ નથી. સમ્યગ્દર્શનની નથી એમ કહેવામાં આવે છે, જેમ પ્રાપ્તિ નહીં થવાથી, જીવને અવધિ કોઈની પાસે થોડું ધન હોય તો તે વગેરે વિશિષ્ટજ્ઞાન યથાજ્યાત ચારિત્ર, ધની કહેવાતો નથી, પરંતુ કર્મની અતિશય નિર્જરા કરનારું તપ દર્શનભ્રષ્ટ મનુષ્ય અનંતકાળ પ્રમાદી ન થા.

શંકા-સમ્યગ્દર્શનની સર્વે પ્રાપ્ત થતું નથી. મોઢાને આંખોથી સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે તેથી તે દુઃખનો નાશ કેવી રીતે થાય છે?

ઉત્તર-સમ્યગ્દર્શન તે જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્ય અને તપનો આધાર છે, તેથી તે સંપૂર્ણ દુઃખનો નાશ કરે છે એમ સમજવું.

શંકા-પરિણામ પરિણામિ દ્વયના આધારથી રહે છે, તેથી અન્યોન્ય આધાર હોય નહીં, છતાં આપ સમ્યકૃત્વ પરિણામ જ્ઞાનાદિ પરિણામોનો આધાર છે એમ કેમ કહો છો?

ઉત્તર-જેમ પરિણામશીલ દ્વય વિના (આત્મા વિના) જ્ઞાનાદિક રહેતાં નથી, તેમ જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્ય, અને તપને સમ્યકૃપણું સમ્યગ્દર્શન વિના પ્રાપ્ત થતું નથી, તેથી સમ્યગ્દર્શનને આધાર માન્યો છે.

૨

જેમ નગરમાં પ્રવેશ કરવાનો ઉપાય દરવાજો છે, તેમ જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીર્ય અને તપનો આત્મામાં પ્રવેશ થવાને માટે સમ્યગ્દર્શન દરવાજા સમાન છે; અર્થાત् જ્યારે આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન વિના સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિ થાય છે, ત્યારે તેમાં જ્ઞાનાદિકોનો પ્રવેશ થાય છે. સમ્યગ્દર્શન

પ્રાપ્તિ થતી જ નથી. સમ્યગ્દર્શનની નથી એમ કહેવામાં આવે છે, જેમ પ્રાપ્તિ નહીં થવાથી, જીવને અવધિ કોઈની પાસે થોડું ધન હોય તો તે વગેરે વિશિષ્ટજ્ઞાન યથાજ્યાત ચારિત્ર, ધની કહેવાતો નથી, પરંતુ કર્મની અતિશય નિર્જરા કરનારું તપ દર્શનભ્રષ્ટ મનુષ્ય અનંતકાળ

પ્રાપ્ત થતું નથી. મોઢાને આંખોથી સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે તેથી તે જેમ સુંદરપણું પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ અત્યંત નિરૂપ છે.

શંકા-કંદ્ધા, વગેરે સમ્યગ્દર્શનની સમ્યકૃપણું પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ ઝાડને મૂળથી દેફ્ટા આવે છે તેમ અતિચારોથી રહિત, અવિરત જ્ઞાનાદિકોમાં સ્થિરતા અગર દેફ્ટા સમ્યગ્દર્શિને પણ તીર્થકર નામ કર્મનો બંધ થાય છે.

૩

જે જીવ સમ્યગ્દર્શનની ભ્રષ્ટ માયા અને લોભના ઉદ્યથી થતા છે તેને જ ભ્રષ્ટ સમજવા. દર્શનભ્રષ્ટ પરિણામોમાં હિંસાદિકથી વિરક્તતા જીવને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઉત્પન્ન ન થવા છતાં પણ એકલા ચારિત્ર ભ્રષ્ટ જીવ મુક્તિની પ્રાપ્તિ નિરતિચાર સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરવાવાળા મનુષ્યને, તીર્થકર નામ કર્મનો બંધ થાય છે.

શંકા-વિનય સંપન્તિના વગેરે અન્ય કારણોથી પણ તીર્થકરત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, સમ્યગ્દર્શનમાં જ માનવામાં આવતો નથી. અર્થાત् થાય એવી શું વિશિષ્ટતા છે?

ઉત્તર-સમ્યગ્દર્શન હોય તો અતિશય ભ્રષ્ટ છે. જે ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે, પણ સમ્યગ્દર્શનની ચ્યુત કર્મબંધનું કારણ થાય છે, નહીં તો નથી થતા તેને સંસાર પતન નથી. તેમાં (વિનયસંપન્તિનાદિમાં)

શંકા-અસંયમથી ઉત્પન્ન કારણતા નથી. માત્ર સમ્યગ્દર્શનની થાયેલ પાપના ભારથી જીવને સહાયતાથી જ શ્રેષ્ઠીક રાજ સંસારમાં ભ્રમણ કરવું પડે જ છે, ભવિષ્ય કાળમાં અહીંત થયા છે.

શંકા- શ્રેષ્ઠીક રાજ પતન નથી એમ આપ કેમ કહો છો? ભવિષ્ય કાળમાં અહીંત થવાના છે

ઉત્તર-ચારિત્ર ભ્રષ્ટ જીવ ચારે તેને અહીંત અવસ્થા પ્રાપ્ત ગતિઓમાં ભ્રમણ કરતા નથી. તેનો થઈ ચૂકી નથી, છતાં તે અહીંત સમ્યગ્દર્શન વિના સમ્યગ્જ્ઞાન, ગતિઓમાં ભ્રમણ કરતા નથી. તેને સંસાર અલ્પ રહે છે, તેથી તેને સંસાર થઈ ગયા એમ કહો છો?

સંસાર ટાળવા માટે

મિથ્યાત્વનું વમન કરો

: સંગ્રહક : રા. મા. દોશી

ઉત્તર-ભવિષ્યકાળનું અહૃતપદ અત્યારે નિષ્પન્ન નથી થયું, છતાં તે ચોક્કસ થવાના છે તેથી તે થઈ ગયા એ જ કહેવું યોગ્ય છે.

૫

આ નિર્મળ સમ્યગ્દર્શનની ભૂમિકામાં રાગને કારણે ઈન્ડપદવી ચકવતીપણું, અહૃમિદ્રપણું, તથા તીર્થકરપદ એવી કલ્યાણ પરંપરા ઉત્તરોત્તર પદવી મળે છે. આ સમ્યકૃત્વ રત્ન એટલું કિંમતી છે કે દેવ અને અસુરો સહિત આ સંપૂર્ણ લોક પણ પ્રમાદ કરવામાં આવે તો પણ તેની કિંમત ભરપાઈ થઈ શકતી નથી, અર્થાત્ સંપૂર્ણ ત્રિલોક આપવા છતાં પણ સમ્યકૃત્વ રત્ન મળતું નથી.

એક બાજુ સમ્યગ્દર્શનનો લાભ અને બીજી બાજુ ત્રણ લોકનો લાભ એ બે લાભોમાં સમ્યગ્દર્શનનો લાભ શ્રેષ્ઠ છે. ત્રણ લોકનો લાભ મળવા છતાં તે થોડા કાળને અંતરે નાખ થાય છે. પરંતુ સમ્યગ્દર્શનનો લાભ જીવને અવિનાશી સુખને દેવાવાળી મોકાની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

માટે સમ્યગ્દર્શનનો લાભ ત્રણ લોકના લાભથી શ્રેષ્ઠ છે માટે તે મેળવવા દરેક જીવે કોશિશ કરવી જોઈએ.

૧

સંસારનું મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ જ છે, અર્થાત્ મિથ્યા શ્રદ્ધા જ સંસારનું મૂળ છે. માટે હે જીવ ! તું તેનો ત્યાગ કર

ગુણોથી યુક્ત એવી બુધ્ધિને પણ

શંકા-મિથ્યાત્વને આપ સર્વ કેમ જાણો ?

દોષોમાં પહેલો કહો છો તે યોગ્ય નથી.

શંકા: જે વસ્તુ જે સ્વરૂપની

થાય છે, કેમકે શાનને વિપરીત કરવાનું કારણ મળે છે. દસ્તાં-

ઉત્પત્તિ પણ પોત પોતાના કારણે સૂર્યના પ્રચંડ કિરણોથી જ્યારે

થાય છે; માટે મિથ્યાત્વનો દોષ પ્રથમ જમીન અત્યંત ગરમ થાય છે,

અને ચારિત્રનો દોષ પછી ઉત્પન્ન થાય છે, એમ કહેવું અસત્ત છે કેમકે કિરણોમાં મિશ્ર થઈ, પાણી સમાન હંમેશાં આત્મામાં આઠે કર્માનો દેખાય છે. તૃષ્ણાથી જેની આંખો સંતસ થઈ રહી છે, એવાં હરણોને

તે સમયે સૂર્યના કિરણોમાં જલનો આભાસ થવા લાગે છે, તેમ

મિથ્યાત્વ દશામાં આ જીવને

અસત્ય પદાર્થ પણ સત્ય ભાસવા

લાગે છે. અતાં મિથ્યાત્વ ગ્રસ્તજીવ તત્ત્વરૂપ સમજે છે.

ઉત્તર-સામાન્યપણે સૂત્રકારે

'મિથ્યાત્વાવિરાતિ પ્રમાદ કષાય

યોગા બંધ હેતવः'

એ સૂત્રમાં મિથ્યાત્વનું પહેલું

સ્થાન આપ્યું છે; અર્થાત્ બંધના

કારણોમાં મિથ્યાત્વનો પ્રથમ ઉલ્લેખ

છે. સંસાર બંધ પૂર્વક છે અને

સંસારનું મૂળ કારણ મિથ્યાદર્શન છે.

૨

આ મિથ્યાત્વ બુધ્ધિને

વિપરીત કરે છે. શુશ્રૂષા-સાંભળવાની

ઈચ્છા શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવું, શ્રવણ કરી

તેને હદ્યમાં ધારણ કરવું, કાળાંતરમાં

પણ ધારણ કરેલાને ન ભૂલવું એ

વગેરે બુદ્ધિના ગુણ છે. મિથ્યાત્વ તેને

પણ વિપરીત બનાવે છે, અર્થાત્

બુધ્ધિ અને શુશ્રૂષાદિક તેનાં કારણ

પણ મિથ્યાત્વના સહિત આવાસથી વિપરીત

થાય છે.

૩

માટે હે જીવ, તું એ

ત્યાગ કર અને

આરાધનામાં પોતાને

સિથર કર.

મિથ્યાત્વથી ઉત્પન્ન થબેલ

અમણા કરતાં, ધતુરાના સેવનથી

ઉત્પન્ન થતું ઉન્મતપણું સારું છે,

મિથ્યાત્વથી ઉત્પન્ન થબેલું

ઉન્મતપણું અનેક કુયોનિઓમાં

જન્મમરણોની વૃદ્ધિ કરે છે.

ધતુરાના સેવનથી ઉત્પન્ન થતું

પાગલપણું જન્મમરણને વધારતું

નથી, તથા થોડા દિવસ સુધી

જીવમાં રહી શકે છે. તેથી

અનંતકાળ સુધી વિપરીત સ્વરૂપ

દેખાડનાર મિથ્યાત્વથી જન્ય મોહ

પરિણામ અત્યંત નિષ્ફલ છે, એમ

સમજવું જોઈએ.

જન્મમરણના પ્રવાહથી

ડરવાવાળા હે જીવ ! તું એ દુષ્ટ

મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર.

૫

અનાદિકાળથી જીવમાં

મિથ્યાત્વ ચાલ્યું આવ્યું છે. તેથી આ જીવનું સમ્યકૃત્વમાં રમણ નથી. આ મિથ્યાત્વનો જ સ્વાદ જીવને અનાદિકાળથી આજ સુધી આવી રહ્યો છે. તેથી આ જીવ સમ્યકૃત્વમાં રમતો નથી. એ માટે સમ્યકૃત્વમાં પ્રયત્ન કરવાનો જીવને વારંવાર ઉપદેશ આચાર્ય કરે છે કે, અનંતકાળથી મિથ્યાત્વનો અભ્યાસ હોવાથી તેનો ત્યાગ કરવામાં ઘણા જ પુરુષાર્થની જરૂર છે. જેમ સર્પ પોતાના ચિર-પરિચિત (લાંબા કાળના પરિચયવાળા) બીલમાં જાતાં અટકાવવા છતાં, પણ પ્રવેશ કરે છે, તેમ આ જીવને વારંવાર મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવા માટે અને સમ્યકૃત્વમાં દેઢતા લાવવા માટે વારંવાર મિથ્યાત્વ ત્યાગનો ઉપદેશ કરવો અયોજ્ય નથી.

૬

અજિન, વિષ, અને કાળાસર્પ વગેરે પદાર્થોથી પણ જીવની તેટલી હાનિ થતી નથી, કે જેટલી મોટી હાનિ મિથ્યાત્વથી થાય છે, અર્થાત્ તત્ત્વમાં અશ્રદ્ધા કરવાથી સંસારમાં ભરમણ કરવું પડે છે.

અજિન, વિષ અને કાળા સર્પ વગેરે પદાર્થોથી જીવની હાનિ એકજ ભવમાં થઈ શકે છે, પરંતુ મિથ્યાત્વથી અનેક કોડકોડ ભવોમાં હાનિ થાય છે.

૭

ઝેરથી લેપાએલ બાળ શરીરમાં દાખલ થતાં, તેનું ઝેર આખા શરીરમાં ફેલાઈ-મનુષ્ય પ્રાણરહિત થઈ જાય છે, અર્થાત્ એ પુરુષ ઉપર કાંઈ ઇલાજ થઈ શકતો નથી, તેમ મિથ્યાત્વના શલ્યથી

વિધાએલ મનુષ્ય તીવ્ર વેદનાઓ અનુભવે છે.

નવમી ગૈવેકે જાય? તેનો ઉત્તર નીચે આપવામાં આવ્યો છે.

સમ્યજર્દશન વગર શીલ

જો કે હું મિથ્યાત્વ યુક્ત છું તો પણ મેં દુર્ધર ચારિત્રનું પાલન કર્યું છે, માટે એ દીર્ઘ સંસારથી, મારું રક્ષણ કરશે એવી આશા વ્યર્થ છે.

તેનું દ્શાંત-શોભાવાળી કડવી તુંબડીમાં નાખેલું દુધ કડવું થઈ જાય છે, અર્થાત્ તેનું મધુરપણું નાચ થઈ જાય છે, પરંતુ શોભારહિત શુદ્ધ તુંબડીમાં રાખેલું દુધ કડવું થતું નથી, તે મધુર અને સુગંધિત રહે છે.

તેમ મિથ્યાત્વ એટલે વિપરીત રુચિથી વિપરીત બનેલા જીવને તપ, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ ગુણ નાચ થાય છે, અર્થાત્ મિથ્યાત્વરહિત તપ, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ મુક્તિનો ઉપાય છે, પરંતુ એકેક તપાદિક મુક્તિના ઉપાય નથી. જ્યારે સમ્યજર્દશનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે તપાદિકમાં સમ્યકપણું આવે છે; તેના અભાવમાં તપાદિમાં સમ્યકપણું આવી શકતું નથી. મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર્યો છે, એવા જીવમાં સમ્યજર્દશિમાં તપાદિક સદ્ગુણ સફળ થાય છે; એવા તપશ્રરણથી આલોકનું સુખ, અને ઈંદ્ર પદની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને મોક્ષ સુખનો પણ લાભ થાય છે. પૂર્ણ શુદ્ધિ થયાં પહેલાં આયુષ્ય પૂરું થાય તો દેવ થઈ મનુષ્યમાં દશાંગી સુખમાં જન્મી સાધુપણું અંગીકાર કરી મોક્ષપદ પામે છે, અને તેજ ભવે પૂર્ણ શુદ્ધિ કરે તો તેજ ભવે મોક્ષ પામે છે.

૧૦

ભવ્ય અને અભવ્ય જીવ અનંતવાર નવમી ગૈવેકે ગયા, એ શારત્રનું સામાન્ય કથન છે. ત્યારે હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે જીવ શું કરે તો તે

તટસ્થ વિચારકને માલુમ પડશે કે જીવ શુદ્ધાત્માનું સ્વરૂપ ન સમજ્યો એટલે કે સમ્યજર્દશન પ્રગટ ન કર્યું તેથી જ તે સંસારમાં ભટક્યો-અર્થાત્ તેથી જ તેનું દુઃખ ચાલુ રહ્યું. માટે સમ્યજર્દશન પ્રાપ્ત કરવું તે (પૂર્વ કરેલું નહીં હોવાથી) અપૂર્વ છે એમ નક્કી કરી તે પ્રાપ્ત કરવા પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. આ ઉપરથી એમ સમજવાનું નથી કે પુણ્ય છોડીને પાપ કરવાનું કહેવામાં આવે છે. શુદ્ધતા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી પાપ છોડી પુણ્યમાં રહેવું, પણ તેને ધર્મ કે ધર્મનું કારણ ન માનવું.

એ વસ્તુ લક્ષમાં રાખવાની જરૂર છે કે જ્ઞાનનો ઉધાડ તે સમ્યજર્દશન નથી. જ્ઞાનનો ઉધાડ પણ જીવને અનંતવાર એવો થયો છે કે-અગિયાર અંગનું જ્ઞાન મેળવ્યું પણ 'શુદ્ધ જ્ઞાનમય આત્માના જ્ઞાનથી શુન્ય' તે (હોવાને લીધે) આત્માએ પોતાના યથાર્થ સ્વરૂપને શ્રદ્ધયું નહીં. જ્ઞાનનો ઉધાડ અને સ્વરૂપની યથાર્થ શ્રદ્ધા એ બે તદન જીવા ગુણો છે.

(અનુસંધાન ટા. પા. ફડ નું)

સર્વ સંયોગો વખતે એક ધ્યાન રાખકે એક તત્ત્વ બીજા તત્ત્વને કાંઈ કરવા સમર્થ નથી-મારું ચૈતન્ય સ્વરૂપ મારામાં છે, ચૈતન્ય સ્વભાવ ચૂકીને પરમાં સારું માન્યું તેજ અનંતુ પાપ છે. સમજણ તે જ ધર્મ-અને અજ્ઞાન એ જ સંસાર. દરેક જીવ જ્ઞાની કે અજ્ઞાની સૌ સ્વતંત્ર છે. કોઈના અભિપ્રાય ફેરવી શકવા બીજો કોઈ સમર્થ નથી. રૂચિ તારા સ્વભાવની કર! તારા બેછણ સ્વભાવને કોઈ પર દ્વય લાભ-નુકસાન કરવા સમર્થ નથી.

ચૈતન્ય જ્યોત જ્ઞાનસ્વરૂપ મુક્ત જ છે! પચાસ વરસ પહેલાંના રાગનું જ્ઞાન કરવામાં જ્ઞાનમાં કાંઈ રાગ આવતો નથી. રાગરહિત જ્ઞાન થઈ શકે છે. જ્ઞાન સ્વરૂપ મુક્ત છે તેને જ્ઞાન કરવામાં કોઈ દ્વય-ક્ષેત્ર-કાળ કે ભાવ નહતા નથી. મુક્ત સ્વરૂપમાં શંકા તે જ સંસાર છે.

ભગવાન આત્મા કઈ જાત છે? જ્ઞાન સ્વરૂપ છે. જ્ઞાનમાં પર કોઈ નહતાં નથી તેથી પરને કારણે જ્ઞાનમાં રાગાદિ ન રહ્યા. એકલા સ્વાશ્રયના જ્ઞાનને ટકાવી રાખવું તેજ કેવળજ્ઞાન છે.

આવા તારા સ્વભાવમાં શંકા કરીશ તો તે હૃથ નહીં આવે. મુક્ત સ્વભાવનું જાણવું તે ધર્મ.

અનાદિથી પોતાની જ શ્રદ્ધા બેસતી નથી. અને પર ઉપર, શરીરાદિ ઉપર લક્ષ કરે છે, પણ ખરેખર તારા જ્ઞાન સ્વભાવમાં કોઈ પર કાંઈ કરવા સમર્થ નથી. પૂર્વના કારણે બાધ્યસંયોગ કે અંદર ક્ષણિક રાગાદિ તે સ્વભાવમાં નથી, જ્ઞાનનો ઉપાય જ્ઞાન જ છે. અનંતકાળે નહીં કરેલ એવું સાચું ભાવ કરવું તે જ અપૂર્વ છે. અને તેમાં જ અનંતો પુરુષાર્થ છે. સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલી તારા સ્વરૂપની સ્વતંત્રતા બતાવાય છે.

પરદ્વયથી લાભ નુકસાન નથી એમ કહીને સ્વેચ્છાચારી બનવા કહ્યું નથી. સ્વેચ્છાચાર તો સ્વભાવનો નાશ કરનાર છે. કોઈ પરને કાંઈ કરી શકે નહીં-આમ હોવાથી પરને મારવા જીવાડવાનો કે ભોગવવાનો ભાવ ટળી જવો જોઈએ. સ્વરૂપની રૂચિ, ભાવ અને તે પ્રકારનું પરિણમન તે જ ધર્મ છે, આ સમજે નહીં અને પોતાની ઊંઘી માન્યતા છોડે નહીં; પૂજ્ય ગુરુદેવ કહે છે કે શું થાય? સૌ સ્વતંત્ર છે; પ્રભુ છે, જિંધાઈમાં પણ સ્વતંત્ર છે. ખમા, તને ખમા! પ્રભુ તારી અવસ્થા તું જ કર! તારા તર્કનું સમાધાન તું કર

ત્યારેજ થાય! અહીં તો તારી સ્વતંત્રતાના ઢેરા પીટાય છે. ‘તું પ્રભુ છો!’

શાશ્વત સુખ તારા સ્વભાવમાં છે. પરમાં લેશમાત્ર સુખ નથી. આત્માનું સ્વરૂપ કેવું છે? સ્ત્રી-બાળક, સધન-નિર્ધિન, રાગી-દ્રોષી, માણસ-દેવ કોઈ આત્માનું સ્વરૂપ નથી. સ્વરૂપનું ભાન એ જ ઉદ્ધારના રસ્તા છે. અને ભાન વગર કોઈ રીતે ઉદ્ધારના માર્ગ નીકળે તેમ નથી;

અનાદિથી યથાર્થ ચૈતન્ય સ્વરૂપ જાણ્યું નથી. અને વસ્તુ સ્વરૂપ સમજ્યા વિના કદી નિવડા આવે તેમ નથી. માટે સ્વભાવનું ભાન કર અને સ્વભાવના જોરે રાગાદિ સામે એકલો જુર! તને કોઈ નુકસાન કરવા સમર્થ નથી.

જ્યાં પરથી બંધ માન્યો ત્યાં જ આત્માને પરાધીન માન્યો છે. કોઈ તીર્થકર પણ તને મદદ કરી શકે નહીં. નિમિત્તથી માત્ર બોલાય કે તિથ્યયરા મેં પસિયંતુ. પણ ખરેખર તીર્થકર મદદ કરી શકે નહીં; માત્ર વિનયથી બોલાય છે. વીતરાગ કોઈને મદદ આપતા હો?

પરથી ધર્મ નથી તેમ જ નુકસાન પણ નથી. મફતનો પરનો અહંકાર કરમાં! પરથી ધર્મ માનવો તે અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાનીને નુકસાન તેના ભાવનું જ છે-પરનું નહીં. તારી શંકાએ તને નુકસાન છે અને તારી જ નિશંકતાએ તને ધર્મ છે. સાચી ઓળખાણ વગર કદી નિશંકતા થાય નહિં. અહીં ઉપભોગને ભોગવ એમ કહેતાં પરને ભોગવવાનું કહ્યું નથી, પણ જ્ઞાન સ્વભાવની ઓળખાણ કરી તેમાં દઢ રહેવાનું કહ્યું છે. સ્વભાવની દઢતા થતાં પર સંયોગ આવીને છૂટી જો જ્ઞાનીને કોઈ પર સંયોગનો આદર નથી.

જે ભાવે તીર્થકર નામ કર્મ બંધાય તે ભાવનો પણ જ્ઞાનીને દેછિમાં આદર નથી.

અહીં સ્વભાવની સ્વતંત્રતાનું વર્ણન કર્યું છે કે બાપુ! તારા સ્વભાવના ભાવમાં કોઈ પણ પણ પર વસ્તુ તને નુકસાન કરવા સમર્થ નથી.

મુદ્રકઃ-ચુનીલાલ માણેકચંદ રવાણી, શિષ્ઠ સાહિત્ય મુદ્રણાલય વિજ્યાવાડી, મોટા આંકડિયા કાઠિયાવાડ. તા. ૫-૪-૪૪

પ્રકાશક : -જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ સોનગઢ, વતી જમનાદાસ માણેકચંદ રવાણી, વિજ્યાવાડી, મોટાઆંકડિયા કાઠિયાવાડ.

પ્રશ્નોત્તર

પ્રશ્ન-સંસારમાં રાજ્ય કોનું વર્તે છે ?

ઉત્તર-પોતાના સ્વરૂપની ભ્રમણાનું.

પ્રશ્ન-સંસારમાં બહુમતી કોની ?

ઉત્તર-સ્વરૂપની ભ્રમણાવાળા જીવોની.

પ્રશ્ન-તે ભ્રમણામાં આગેવાન કોણ ?

ઉત્તર-દ્રવ્યલિંગી મુનિ; તેને સંસાર તત્ત્વ કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન-દ્રવ્યલિંગી પરજીવની હિંસા કરે ?

ઉત્તર-બિલકુલ નહિં; તે છકાય જીવની દયા પાણે છે, અતિચાર વગરનું અહિંસાવ્રત તે પાણે છે.

પ્રશ્ન-દ્રવ્યલિંગી મુનિ અસત્ય બોલે, ચોરી કરે, મૈથુન સેવે કે પરિગ્રહ રાખે ?

ઉત્તર-બિલકુલ નહિં; અતિચાર રહિત તે બધાં ગ્રત પાણે છે.

પ્રશ્ન-આટલું કરવા છીતાં ધર્મ કેમ ન થાય ?

ઉત્તર-સ્વરૂપની ભ્રમણ હોવાથી ધર્મ ન થાય એ દેખીતું જ છે.

પ્રશ્ન-ત્યારે શું જીવદ્યા ન પાણે, અસત્ય બોલે, ચોરી કરે, અબ્રહાર્ય સેવે અને પરિગ્રહ રાખે તો ધર્મ થાય ?

ઉત્તર-તમારો પ્રશ્ન અધિરાઈ અને આડાઈ બતાવે છે, તમે કહું તે તો બધું પાપ છે, તેથી ધર્મ થાય જ નહીં એમ તો આર્થિકતાનું નાનું બચ્યું પણ સમજે છે.

પ્રશ્ન- ત્યારે ધર્મ કયારે થાય ?

ઉત્તર-પોતાના સ્વરૂપની યથાર્થ ઓળખાણ કરવી અને ભ્રમણા ટાળવી તે ધર્મની શરૂઆત છે, તે સ્વરૂપમાં સ્થિર રહેવું તે સાધકદ્શા છે, અને સંપૂર્ણ સ્થિરતા થવી તે ધર્મની પૂર્ણતા છે.

પ્રશ્ન-દ્રવ્યલિંગી મુનિ ભવ્ય હોય કે અભવ્ય હોય ?

ઉત્તર-ભવ્ય પણ હોય-અભવ્ય પણ હોય.

પ્રશ્ન-આ જીવ દ્રવ્યલિંગી મુનિ પૂર્વે કોઈવાર થયો હશે ?

ઉત્તર-હા, અનંતવાર.

પ્રશ્ન-દ્રવ્યલિંગી મુનિને સંસાર તત્ત્વ કહેવામાં આવે છે તેનો કાંઈ આધાર છે ?

ઉત્તર-હા. શ્રી પ્રવચનસારમાં ઉહર મા પાને નીચે પ્રમાણે કહું છે:-“હવે એ પાંચમાંથી પ્રથમ જ સંસાર તત્ત્વને કહે છે-

યે અયથાગૃહિતાર્થ એતે
 તત્ત્વમિતિ નિશ્ચિતા સમયે।
 અત્યન્ત ફલ સમુદ્ધં ભ્રમન્તિ,
 તે અતઃ પરં કાલમ् ॥૭૧॥

અર્થ:-જૈનમતમાં કહેલી દ્રવ્યલિંગ અવસ્થા તો ધારણ કરી છે પણ પદાર્�ોનું સ્વરૂપ જાણી લીધું છે તેવું જ સ્વરૂપ છે એવી મિથ્યા માન્યતા જે જીવ કરી બેઠો છે તે શ્રીભ્રમણાભાસ મુનિ છે અને તે અનંત ભ્રમણુપી ફળથી સમૃદ્ધ થઈ અનંતકાળ સુધી બટકે છે.

ભાવાર્થ:- જે અજ્ઞાની મુનિ મિથ્યા બુદ્ધિથી પદાર્થોની શક્તા કરતો નથી-અન્યની અન્ય કલ્પના કરે છે અને સદા મોહમલ્લ (મિથ્યાદર્શન) ના કારણે ચિત્તની ભલિનતાથી અવિવેકી છે, તેણે જો કે દ્રવ્યલિંગ ધારણ કર્યું છે તોપણ પરમાર્થ (સાચા) મુનિપણાને તે પ્રાપ્ત થયો નથી. મુનિ જેવો તે માલુમ પડે છે તોપણ તે અનંતકાળ સુધી અનંત પરાવર્તન કરી ભયાનક કર્મફળ ભોગવતો બટકે છે, તેથી તે શ્રીભ્રમણાભાસ મુનિને સંસાર તત્ત્વ જાણવું. બીજો કોઈ સંસાર નથી પણ જે જીવ મિથ્યા બુદ્ધિવાળો છે તે જ સંસાર છે.

પ્રશ્ન-બહારના લિંગ ઉપરથી મુનિપણું કે જ્ઞાનીપણું નક્કી થઈ શકે કે કેમ ?

ઉત્તર-ન જ થઈ શકે; તે ઉપર આવી ગયું છે.

વિનિતિ

આપને જણાવતા આનંદ થાય છે કે 'આત્મર્ધમ' માસિકનું વાંચન તેના વાંચકોને ખૂબ ઉપયોગી નીવડે છે. અને ફરહંમેશ તેની ગ્રાહક સંખ્યા વધ્યા જ કરે છે. આજે ગ્રાહક સંખ્યાનો આંકડો છસો (૬૦૦) એ પણોંચ્યો છે. આશા છે કે થોડા વખતમાં એ સંખ્યા એક ફિઝાર (૧૦૦૦) ની થઈ જશે.

પરંતુ એટલી ગ્રાહક સંખ્યા એ કોઈ રીતે પૂરતી ન જ કરેવાય.

આવું અદ્ભુત, કલ્યાણદાયી વાંચન જે કોઈ શાચ્છત સુખના કામી છે તેમને, જેઓ વાસ્તવિક જૈનદર્શન શું તે જાણવા ઈચ્છતા હોય તેઓને, તેમજ અજ્ઞાનને કારણે જૈનદર્શનને વિપરીત રીતે પ્રરૂપી રહ્યા છે તેવા જૈન બંધુઓને નિયમિત મળે એ માટે ગ્રાહક બનાવાની ભલામણ કરવાનું કાર્ય આત્મર્ધમના વાંચકો કરે અને એની ગ્રાહક સંખ્યા ૫૦૦૦ સુધી પણોંચાડે એવી વિનિતિ છે.

જમુ રવાણી